

NOI FORME DE EXTREMISM DE DREAPTA CU FUNDAMENT RELIGIOS ÎN EUROPA ȘI AMERICA DE NORD: RISCURI ȘI PROIECȚII PENTRU PERIOADA 2025-2030

Dr. Iulian DINULESCU

Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”, București

DOI: 10.55535/GMR.2025.3.28

In recent years, Europe and North America have witnessed the intensification of emerging forms of religiously motivated extremism that diverge from traditional paradigms. This article examines five of the most relevant phenomena in 2025: the Nordic Resistance Movement (neo-pagan racial mysticism), sovereign citizen networks (pseudo-legal religiosity), the “Russian World” ideology (Orthodox-imperial synthesis), QAnon-type conspiratorial syncretisms (apocalyptic Christianity), and Christian Identity/Tradwives currents (biblical fundamentalism and patriarchy). The study employs a comparative approach to highlight their ideological foundations, recruitment mechanisms, transnational networks, and potential trajectories up to 2030. The conclusions emphasize the growing risks these movements pose to democratic institutions, social cohesion, and security, identifying sovereign citizens, QAnon, and the “Russian World” ideology as the most significant impact vectors for the near future.

Keywords: religious extremism; sovereign citizens; Russian World ideology; radicalization; 2030 projections;

INTRODUCERE

În ultimele două decenii, extremismul de dreapta a devenit una dintre cele mai dinamice și complexe provocări pentru securitatea internă și ordinea democratică a statelor occidentale. Spre deosebire de extremismele cu fundament religios de tip jihadist, care au fost în centrul agendei internaționale de securitate după atacurile din 11 septembrie 2001, în ultimii ani, atenția s-a mutat către ascensiunea unor mișcări care îmbină ideologia naționalistă, rasistă și xenofobă cu referințe religioase sau spirituale provenite din creștinism, neopăgânism sau sincretisme conspiraționiste. Această formă de extremism de dreapta, alimentată de crizele sociale și economice, de polarizarea politică și de transformările geopolitice recente, a dobândit o vizibilitate fără precedent în Europa și America de Nord (Mudde, 2019, pp. 24-48; Ravndal, 2016, pp. 9-10). Un element distinctiv al acestor mișcări este utilizarea religiei ca sursă de legitimitate și mobilizare politică. Dacă, în secolul XX, religia era adesea percepută ca un factor secundar în cadrul mișcărilor de extremă dreaptă, în prezent, ea este instrumentalizată ca parte integrantă a discursului. Fie că este vorba despre reinterpretări ale tradițiilor nordice precreștine, despre viziuni fundamentaliste creștine care promovează supremația „rasei albe” sau despre construcții geopolitice care asociază religia cu proiecte imperiale, aceste mișcări se legitimează prin apelul la un trecut „sacralizat” și la o luptă percepută ca spirituală împotriva „dușmanilor civilizației” (Juergensmeyer, 2017, pp. 19-47, 149-181).

Mai multe crize au contribuit la consolidarea acestor fenomene. În primul rând, criza financiară din 2008 și efectele sale asupra claselor mijlocii și muncitoare au alimentat retorica antisistemică a mișcărilor de dreapta radicală (Eatwell, Goodwin, 2018, pp. 180-183). În al doilea rând, criza migrației din 2015 a fost instrumentalizată pentru a construi narațiuni despre „invazia” străinilor și pentru a justifica apelul la puritatea etnică și religioasă. În al treilea rând, pandemia COVID-19 a reprezentat o oportunitate pentru proliferarea teoriilor conspiraționiste cu fundament religios, în special în SUA și în Germania, unde QAnon și grupurile afiliate au integrat elemente creștine apocaliptice în discursurile antivaccin și anti-guvern (Miller-Idriss, 2020, pp. 45-62). Mai recent, războiul din Ucraina a reactivat ideologia „Lumii Ruse”, care combină ortodoxia religioasă cu un proiect

geopolitic neo-imperial. Acest tip de discurs este periculos nu doar pentru statele aflate în proximitatea Rusiei, ci și pentru comunitățile diasporale din Europa Occidentală, unde se propagă prin intermediul bisericilor și al rețelelor media (Suslov, 2024, pp. 234-274). Un aspect critic al extremismului de dreapta cu fundament religios îl constituie caracterul său transnațional. *Nordic Resistance Movement (NRM)*, de exemplu, deși are rădăcini în Suedia, a dezvoltat ramificații în Norvegia, Finlanda și Danemarca, iar propaganda sa circulă liber în mediul online (Bjørge, Ravndal, 2020, pp. 37-38). În mod similar, mișcarea Sovereign Citizens, apărută în SUA, a început să influențeze grupuri din Europa, unde discursul său pseudo-religios și anti-stat găsește teren fertil în contextul neîncrederii față de instituții (Sarteschi, 2020, pp. 1-6, 37, 61). *QAnon*, inițial un fenomen american, s-a globalizat într-un timp record, fiind prezent astăzi în Germania, Franța, Marea Britanie și chiar în România, unde miturile conspiraționiste se combină cu elemente de spiritualitate și religiozitate tradițională (Argentino, 2025; Dinulescu, 2022, p. 72).

Deși extremismul de dreapta este adesea asociat exclusiv cu ideologii politice seculare, dimensiunea sa religioasă este tot mai vizibilă. În SUA, mișcarea Christian Identity a reinterpretat Biblia pentru a susține ideea supremației rasei albe, iar curente recente precum *Tradwives*¹ folosesc argumente religioase pentru a justifica patriarhatul și rolurile tradiționale de gen (Barkun, 1994, pp. 7-8). În Europa, neopăgânismul radical al NRM sacralizează lupta pentru o „Europă albă” (Dinulescu, 2024-b, pp. 380-381), în timp ce ideologia „*Lumii Ruse*” combină elemente ortodoxe cu un discurs politic imperialist (Dinulescu, 2024-a, p. 68). Religia, astfel, nu este doar un ornament discursiv, ci devine o armă simbolică și ideologică, prin care aceste mișcări își construiesc legitimitatea și justifică violența. Această dimensiune este esențială pentru a înțelege de ce ele reușesc să mobilizeze susținători dincolo de argumentele pur politice sau economice. Literatura de specialitate despre extremismul de dreapta este în continuă expansiune. Cas Mudde (2019) și Roger Griffin (2000) au analizat ideologiile și genealogia fascistă a acestui fenomen, în timp ce Cynthia Miller-Idriss (2020) a studiat radicalizarea tinerilor în era digitală. Totuși, dimensiunea religioasă a acestor mișcări este relativ mai puțin explorată, deși Mark Juergensmeyer (2017) a arătat cum religia și violența se intersectează în multiple contexte. Există o nevoie clară de a integra studiile despre radicalismul de dreapta cu cele despre religie politică, pentru a înțelege mai bine cum aceste mișcări își structurează discursul și mobilizarea.

¹ Cuvântul „Tradwives” vine din engleză și este o combinație de la „traditional wives” („soții tradiționale”), n.a.

Acest articol își propune să contribuie la această literatură printr-o analiză comparativă a celor mai relevante mișcări extremiste de dreapta cu fundament religios care se manifestă în Europa și în America de Nord în 2025:

- Nordic Resistance Movement (NRM);
- *Mișcarea Sovereign Citizens*;
- *Ideologia „Lumea Rusă”*;
- *QAnon și sincretismele conspiraționiste*;
- *Christian Identity și curentele Tradwives*.

Prin abordarea acestor cazuri, articolul va evidenția riscurile de securitate, modurile de instrumentalizare a religiei și scenariile posibile de evoluție până în 2030. Analiza nu se limitează la nivel descriptiv, ci va încerca să înțeleagă mecanismele prin care aceste mișcări devin atractive pentru un număr tot mai mare de indivizi și modul în care reușesc să transceadă granițele naționale.

CADRUL TEORETIC ȘI METODOLOGIC

Definirea extremismului de dreapta cu fundament religios

Studiul extremismului de dreapta reprezintă un domeniu complex, aflat la intersecția dintre științele politice, sociologie, antropologie și studiile religioase. În literatura de specialitate, termenul de „*extremă dreaptă*” este utilizat pentru a desemna mișcări și ideologii caracterizate prin naționalism radical, xenofobie, rasism, antisemitism, autoritarism și opoziție față de valorile democratice liberale (Mudde, 2019, pp. 1-9). În forma sa extremistă, această ideologie nu se limitează la exprimarea unor opinii politice, ci promovează activism violent sau subversiune sistematică a instituțiilor.

Ceea ce distinge extremismul de dreapta cu fundament religios de alte forme este integrarea explicită a religiei sau a simbolurilor religioase în construcția identitară și în justificarea acțiunilor politice. Această dimensiune religioasă poate lua diferite forme, astfel:

- fundamentalism creștin reinterpretat în cheie rasistă (ex. Christian Identity);
- neopăgânism sacralizat (ex. Nordic Resistance Movement, care revalorizează mitologia nordică);
- religie politică ortodoxă (ex. ideologia „*Lumii Ruse*”);
- sincretisme conspiraționiste cu accente religioase (ex. QAnon, care recodifică lupta politică în termeni apocaliptici);
- pseudo-religiozitate juridico-conspiraționistă (ex. cetățenii suverani, care recurg la citate biblice sau la interpretări spiritualizate ale textelor legale).

Mark Juergensmeyer (2017, pp. 25, 202) arată că, în asemenea contexte, religia funcționează ca „*schemă cosmologică*” ce transformă conflictele sociale și politice în „*războaie sacre*”, unde violența este percepută ca legitimă și chiar sacră. Din această perspectivă, extremismul de dreapta religios nu este doar o expresie a disidenței politice, ci o formă de mobilizare totală care transcende raționalul și intră în sfera mitologică.

Genealogia teoretică: fascism, naționalism și religie politică

Roger Griffin (2000) definește fascismul drept „*ultranationalism palingenetic*”, adică o ideologie bazată pe mitul renașterii naționale după o perioadă de declin. Această dimensiune a „*mântuirii colective*” este esențială pentru a înțelege legătura dintre fascism și religie: ambele promit o regenerare totală, o revenire la un „*auroral început*”. În acest sens, extremismul de dreapta contemporan reia elemente fasciste, reinterpretându-le în termeni religioși: lupta pentru „*puritate*” devine o misiune sacră (Griffin, 2000, pp. xiii, 32, 169, 197). Emilio Gentile (2006, p. 1) a conceptualizat noțiunea de „*religie politică*”, referindu-se la felul în care ideologiile totalitare utilizează ritualuri, simboluri și credințe aproape religioase pentru a mobiliza masele. În contextul contemporan, mișcări precum „*Lumea Rusă*” sau NRM creează o veritabilă religie politică, unde simbolurile creștine sau păgâne sunt reinterpretate în scopuri politice.

Robert Bellah (1967) a introdus termenul de „*religie civilă*” pentru a descrie modul în care națiunile moderne sacralizează instituțiile și istoria proprie. Această idee este extinsă astăzi de Iulian Dinulescu (2024-a), care arată cum Rusia transformă Ortodoxia într-un instrument al ideologiei imperiale. De asemenea, Miller-Idriss (2020) observă că, în Occident, religia este utilizată de mișcările radicale pentru a contesta hegemonia liberală și multiculturală.

Dimensiunea transnațională și digitală

Un aspect central al extremismului de dreapta religios este transnaționalizarea. În timp ce fascismele istorice erau, în mare parte, naționaliste și localizate, noile mișcări utilizează internetul pentru a construi rețele globale. Platformele sociale, forumurile online și aplicațiile criptate (precum Telegram) permit circulația rapidă a narațiunilor, transformând mișcări locale în rețele transnaționale (Conway et al., 2019, p. 16). QAnon reprezintă cel mai elocvent exemplu: de la o conspirație obscură pe forumuri americane, fenomenul a devenit, în câțiva ani, o mișcare globală, fiind adoptat în Germania sub forma „*Querdenker*” și în Franța ca parte a protestelor împotriva restricțiilor pandemice (Argentino, 2020, pp. 1-12). Această adaptabilitate se datorează dimensiunii religioase: conspirațiile sunt prezentate

ca o „luptă cosmică între bine și rău”, o narațiune universală ce transcende granițele naționale. Un alt exemplu este Nordic Resistance Movement, care și-a creat o infrastructură online complexă, cu publicații, podcasturi și canale pe social-media. Bjørge și Ravndal (2020, p. 40) arată că, deși mișcarea limitează folosirea violenței în acțiunile publice, ea permite radicalizarea simbolică în mediul digital, unde mitologia nordică este reinterpretată ca armă ideologică. Astfel, putem vorbi de o ecologie digitală a extremismului religios de dreapta, unde diverse mituri, simboluri și narațiuni circulă, se combină și generează noi forme hibride de radicalism.

Metodologia cercetării

Articolul adoptă o abordare comparativă, analizând cinci mișcări reprezentative:

- *Nordic Resistance Movement* – neopăgânism radical și rasism.
- *Sovereign Citizens* – pseudo-legislație cu fundament religios și anti-stat.
- *Ideologia „Lumea Rusă”* – ortodoxie politică și imperialism.
- *QAnon* – conspiraționism apocaliptic cu sincretisme religioase.
- *Christian Identity/Tradwives* – fundamentalism biblic și patriarhalism.

STUDII DE CAZ

Mișcarea de Rezistență Nordică (NRM)

Mișcarea de Rezistență Nordică (Nordiska motståndsrörelsen – NRM) este considerată astăzi cea mai influentă organizație neonazistă din Scandinavia și un caz emblematic pentru felul în care extremismul de dreapta integrează dimensiuni religioase și mitologice. Fondată în 1997 de Klas Lund, un fost militant din gruparea „Vitt Ariskt Motstånd” („Rezistența Ariienilor Albi”), NRM s-a născut din dorința de a crea nu doar o organizație politică, ci o mișcare revoluționară, capabilă să submineze democrația liberală și să instaureze un stat pan-nordic național-socialist (Löow, 2015, pp. 38-44). De-a lungul a aproape trei decenii, NRM a reușit să își extindă activitatea din Suedia în Norvegia, Finlanda, Danemarca și Islanda, creând, astfel, o rețea transnațională. În Finlanda, expansiunea a fost suficient de puternică încât autoritățile au decis interzicerea mișcării în 2020, Curtea Supremă confirmând verdictul pe baza incitării la ură și violență (Finnish Supreme Court, 2020). În Norvegia și Danemarca, prezența NRM este mai redusă, dar vizibilă, în special prin marșuri, afișaje publice și campanii de propagandă (Bjørge, Ravndal, 2020, p. 38). Ceea ce diferențiază NRM de alte grupări neonaziste europene nu este doar retorica antisemită sau rasistă – comună în acest spectru ideologic – ci modul în care își construiește legitimitatea și motivația printr-un apel constant la mitologia nordică. Organizația reinterpretează simboluri runice, figuri mitologice și concepte

păgâne, transformându-le într-un limbaj sacralizat al luptei politice. Tyr-runna (↑), săgeata asociată zeului nordic al războiului, este utilizată ca emblemă centrală, menită să transmită ideea de sacrificiu eroic și dreptate cosmică (Gardell, 2003, p. 156). Astfel, pentru membrii și simpatizanții NRM, lupta politică devine o misiune aproape religioasă, o confruntare între forțele pure ale tradiției și cele corupătoare ale modernității.

Această dimensiune mitologică nu este un simplu ornament, ci funcționează ca un mecanism profund de radicalizare. Mark Gardell (2003, p. 220) subliniază că apelul la neopăgânismul nordic răspunde unei nevoi de identitate și apartenență, oferind un cadru simbolic care transformă activismul într-o vocație spirituală. În acest sens, NRM se apropie de ceea ce Emilio Gentile (2006, p. 78) numea „*religie politică*”, unde miturile și ritualurile sunt instrumentalizate pentru a crea loialitate și mobilizare. Organizația combină activismul de stradă – marșuri cu uniforme verzi, bannere cu rune, afișe lipite în spații publice – cu o prezență masivă în mediul online. Site-urile oficiale, podcasturile și canalele pe rețelele sociale ale mișcării oferă nu doar materiale propagandistice, ci și o cultură alternativă, cu articole, pamflete, muzică și documentare ce consolidează identitatea colectivă (Askanius, 2021, p. 148). Internetul funcționează aici ca o veritabilă „*ecologie digitală a extremismului*” (Conway et al., 2019, p. 5), unde simbolurile și miturile sunt reciclate și resemnificate, alimentând un imaginar colectiv globalizat. Dincolo de estetică și propagandă, riscurile asociate cu NRM sunt palpabile. Deși conducerea oficială declară că organizația nu promovează terorismul, cazuri precum cel al militantului finlandez Jesse Torniainen – condamnat după ce a ucis un trecător în timpul unei altercații din 2016 – arată că violența individuală este o realitate constantă (YLE, 2018). Europol (2024, p. 38) include NRM în categoria grupurilor cu potențial ridicat de violență, avertizând asupra posibilității ca membri radicalizați să recurgă la atacuri solitare.

Privind spre viitor, scenariile posibile pentru perioada 2025-2030 sunt variate. Într-o variantă pesimistă, radicalizarea online ar putea alimenta constituirea unor celule clandestine capabile de atacuri violente, mai ales în contextul tensiunilor geopolitice. Un scenariu moderat sugerează că NRM va continua să rămână o mișcare relativ marginală ca număr, dar cu o influență simbolică majoră în rețeaua transnațională a extremei drepte. Scenariul optimist ar presupune fragmentarea și slăbirea sa, pe fondul presiunilor legale și al scăderii atractivității ideologice. Ceea ce pare însă cel mai plauzibil este scenariul de mijloc: NRM nu va deveni o organizație de masă, dar va continua să exercite o influență culturală și simbolică, oferind un model de radicalizare pentru alte grupuri extremiste din Europa. Atractivitatea sa nu rezidă atât în programele politice explicite, cât în promisiunea unei identități

eroice și sacre, care transformă militantul într-un războinic al tradiției. În concluzie, NRM ilustrează felul în care extremismul de dreapta contemporan reușește să îmbine ideologia politică cu mitologia religioasă, construind o viziune hibridă care are potențial de radicalizare pe termen lung. Deși numeric redusă, influența sa simbolică și capacitatea de a inspira violență punctuală fac din NRM un actor important pentru înțelegerea peisajului extremist european din deceniul următor.

Mișcarea Cetățenilor Suverani (Sovereign Citizens)

Mișcarea cunoscută sub numele de Cetățenii Suverani (Sovereign Citizens Movement) reprezintă una dintre cele mai complexe și mai greu de încadrat forme de extremism contemporan. Apărută în Statele Unite în ultimele decenii ale secolului XX, ea a evoluat de la un fenomen marginal la o rețea transnațională, difuză și extrem de adaptabilă, cu ramificații în Europa și alte părți ale lumii. În centrul său se află o concepție cu tentă religioasă și mistică asupra dreptului și suveranității, care reinterpretează atât Biblia, cât și constituțiile moderne într-un mod ce contestă legitimitatea autorităților statale. Această combinație de juridicism esoteric, conspiraționism și apel la religia civilă face din Cetățenii Suverani un caz distinct în peisajul extremismului de dreapta. Rădăcinile mișcării se află în anii 1970, în special în cadrul așa-numitului *Posse Comitatus*, o mișcare de extremă dreapta fondată de William Potter Gale, care combina elemente de Christian Identity cu un discurs radical împotriva guvernului federal american. Gale susținea că autoritatea supremă în Statele Unite aparține „șerifului de județ” și că orice alt nivel de guvernare – statal sau federal – este ilegal. Din această bază ideologică s-a dezvoltat ulterior un curent mai larg de contestare a suveranității statului, care a evoluat spre ceea ce astăzi numim Cetățenii Suverani (Barkun, 2003, p. 95). În anii 1980 și 1990, pe fondul crizelor economice și al tensiunilor legate de impozite, mișcarea a câștigat adepți, în special în statele rurale. Membrii săi refuzau să plătească taxe, să recunoască legitimitatea tribunalelor și să respecte licențele de conducere sau de afaceri. În 1996, Timothy McVeigh – autorul atentatului de la Oklahoma City – a fost asociat de unele surse cu ideologia suveranistă, deși nu a fost membru oficial al vreunei grupări. Acest episod a contribuit la plasarea mișcării pe radarul autorităților federale (Chermak, Freilich, Simone, 2010, pp. 1019-1041).

Ceea ce face Cetățenii Suverani interesați din punct de vedere academic nu este doar refuzul lor față de autoritate, ci cadrul religios și mistic în care își justifică pozițiile. Potrivit analizei lui Michael Barkun (2003, pp. 2-20), mișcarea se hrănește dintr-un amestec de teorii conspiraționiste, interpretări pseudo-juridice și referințe biblice, construind o narațiune în care individul posedă o suveranitate „divină”,

anterioară oricărui stat (Barkun, 1994, p. 5). O idee centrală este distincția dintre „*persoana de carne și oase*” și „*persoana legală*” (strawman), o ficțiune juridică ce ar fi creată la naștere prin emiterea certificatului de naștere. Conform acestei viziuni, individul real nu este obligat să respecte legile statului, care se aplică doar „*persoanei fictive*”. Această doctrină se aseamănă cu un fel de gnoză juridică, unde inițiații descoperă „*adevărul ascuns*” și se eliberează de sub dominația statului (Sarteschi, 2020, pp. 9-29). La acest nivel se produce o suprapunere cu religia politică descrisă de Emilio Gentile. Statul este diabolizat și identificat cu o putere corupătoare, în timp ce individul este prezentat ca purtător al unei suveranități înzestrate de Dumnezeu. Astfel, contestarea impozitelor sau a licențelor nu mai este doar un act politic, ci un gest aproape sacramental, o reafirmare a libertății divine (Gentile, 2006, p. xiv-xv). Unii membri citează pasaje biblice pentru a-și justifica refuzul de a se supune autorităților. Ideea că doar „*legea lui Dumnezeu*” are valabilitate absolută este frecventă, iar legislația statală este percepută ca o „*uzurpare*” ilegală. În felul acesta, Cetățenii Suverani reușesc să se plaseze într-un câmp de forță unde religia, dreptul și conspiraționismul se amestecă, generând un tip de radicalism distinct de alte forme de extremism de dreapta (Gentile, 2006, pp. 23-25). Mișcarea nu are o structură ierarhică centralizată, ci funcționează ca o rețea descentralizată. Adepții se organizează în grupuri mici, celule sau chiar ca indivizi solitari. Practicile lor sunt diverse, dar printre cele mai cunoscute se numără: refuzul de a plăti taxe și amenzi; emiterea de documente false, precum „*pașapoarte suverane*” sau „*permise de conducere*” proprii; încercarea de a crea „*tribunale populare*” sau „*curți comune de drept natural*”; confruntări cu poliția sau autoritățile, uneori soldate cu violență (Dinulescu, 2023b, pp. 62-66).

În 2010, FBI a catalogat mișcarea drept o amenințare teroristă internă, subliniind că unii dintre membrii săi au fost implicați în atacuri armate împotriva forțelor de ordine. De exemplu, în 2010, doi polițiști au fost uciși în Arkansas de către adepți ai mișcării, Jerry și Joseph Kane (FBI, 2011). Aceste incidente arată că, deși majoritatea acțiunilor suveranilor sunt non-violente, potențialul de radicalizare violentă este real. Dacă în Statele Unite mișcarea a prins rădăcini adânci, în Europa ea s-a manifestat în forme mai fragmentare, dar nu mai puțin relevante. În Germania, fenomenul cunoscut ca Reichsbürgers („*Cetățenii Reich-ului*”) prezintă similitudini izbitoare cu Cetățenii Suverani americani. Adepții refuză să recunoască legitimitatea Republicii Federale Germane, susținând că al Treilea Reich sau alte forme anterioare de stat ar fi continuat să existe legal. Mulți dintre ei emit documente false, precum „*pașapoarte Reich*” sau „*permise de conducere*” proprii, și refuză să plătească taxe. În 2016, un incident major a avut loc atunci când un adept Reichsbürger a împușcat

mortal un polițist în Bavaria, confirmând riscul violent al mișcării (Dinulescu, 2023-a, pp. 141, 146; Counter Extremism Project, 2023, p. 9).

În Austria și Elveția există grupuri similare, inspirate atât de mișcarea germană, cât și de modelul american. În Marea Britanie și Irlanda, curentele de tip „freemen on the land” au câștigat teren, cu argumente juridico-mistice asemănătoare: refuzul de a recunoaște legitimitatea legislației și emiterea de documente proprii. Franța și țările nordice au raportat, de asemenea, cazuri izolate, iar în Europa de Est – inclusiv România – se observă ecouri pe forumuri conspiraționiste și grupuri de pe social-media, unde ideea de „*suveranitate absolută a individului*” capătă o aură spirituală și se combină cu teorii despre Noua Ordine Mondială (Dinulescu, 2023-a, pp.139; BfV, 2022; pp. 32-33; Le Sueur, 2011; Europol, 2024; Agache, 2025).

Astfel, putem spune că Cetățenii Suverani reprezintă un fenomen transnațional, cu variații locale, dar unite de aceeași matrice: respingerea statului modern și sacralizarea unei suveranități individuale. Privind spre viitor, există mai multe scenarii privind evoluția mișcării. Un scenariu pesimist ar fi consolidarea transnațională a acestei ideologii, alimentată de crize economice și de neîncrederea în instituțiile democratice. Într-un astfel de context, este posibil ca grupuri mai radicale să treacă de la non-conformism juridic la violență organizată. Un scenariu moderat arată că mișcarea va rămâne în mare parte marginală, dar va continua să producă incidente violente sporadice și să erodeze autoritatea instituțiilor publice. Riscul major aici este acela al „*lobului extremist*” – indivizi radicalizați care, inspirându-se din doctrina suverană, comit atacuri solitare. Un scenariu optimist ar presupune reducerea atractivității ideologiei printr-o combinație de măsuri legale, educaționale și de securitate. Totuși, experiența ultimelor decenii arată că, de fiecare dată când instituțiile publice trec printr-o criză de legitimitate, mișcările de tip „*Cetățenii Suverani*” renasc cu forțe noi.

Prin urmare, între 2025 și 2030, este probabil ca fenomenul să nu dispară, ci să evolueze, adaptându-se contextului geopolitic și digital. Apariția unor variante hibride, în care suveranismul juridico-mistic se combină cu alte forme de extremism de dreapta sau conspiraționism religios, reprezintă o ipoteză plauzibilă și demnă de analiză continuă. Mișcarea Cetățenilor Suverani este un exemplu de extremism cu fundament religios și conspiraționist, care contestă bazele statului modern și sacralizează libertatea individuală. Originile sale americane au generat un fenomen ce s-a răspândit în Europa sub diverse forme, cu riscuri reale de radicalizare violentă. În ciuda caracterului său difuz și descentralizat, impactul simbolic și capacitatea de a inspira acte de contestare și violență fac din această mișcare un actor ce trebuie monitorizat atent în următorul deceniu.

Ideologia „Lumea Rusă” (Russkiy Mir)

Când discutăm astăzi despre „Lumea Rusă” – Russkiy Mir – nu vorbim doar despre o sintagmă culturală. Vorbim despre o viziune geopolitică și religioasă care, treptat, a fost transformată dintr-un discurs intelectual într-un instrument activ de politică externă și justificare ideologică a obiectivelor statale. Pentru mulți observatori, Russkiy Mir funcționează ca un liant între naționalismul imperial, ortodoxia politizată și proiectele de influență externă. În narativul oficial și para-oficial, „Lumea Rusă” include vorbitori de limbă rusă, adepți ai Rusiei culturale și membrii Bisericii Ortodoxe Ruse — dar natura sa elastică îi permite să fie folosită și ca argument moral pentru intervenții politice și militare în „spațiul rusofon” – analiștii numindu-o adesea „religie civilă” a regimului (Laruelle, 2024, pp. 14, 17). Termenii și ideile care au condus la Russkiy Mir au apărut în diverse cercuri intelectuale la sfârșitul anilor 1980 și în anii 1990: filosofi, publiciști și clerici au încercat să articuleze o viziune a identității ruse în fața prăbușirii imperiului sovietic. Conceptul a fost, treptat, preluat și „instituționalizat” — de la institute culturale și fundații (precum Fundația Russkiy Mir) până la discursul oficial al Kremlinului și al unor figuri bisericești. Această tranziție de la idee la politică a făcut ca Russkiy Mir să devină un instrument flexibil: export cultural în timp de pace și justificare ideologică în timp de criză (Laruelle, 2015, pp. 5-9). Marlène Laruelle și alți cercetători au subliniat că, deși în discursul public Russkiy Mir poate părea similar cu noțiuni precum „Francophonie” în intenție culturală, în realitate conține elemente revizioniste care predispun la interpretări geopolitice revanșarde atunci când sunt plasate în mâinile unor actori autoritari. În practică, „Lumea Rusă” nu e un singur set stabil de idei — ea funcționează ca „imaginariu geopolitic” care se poate transforma din instrument de soft power în justificare pentru acțiuni coercitive (Laruelle, 2024, pp. 9, 21-22). Un element definitoriu al Russkiy Mir este legătura strânsă cu Biserica Ortodoxă Rusă (BOR). Patriarhul Kirill și anumite segmente clericale au contribuit la sacralizarea discursului geopolitic, transformând unele formulări ale politicii externe în termeni spirituali — până la etichetarea conflictelor ca „misiuni sfinte” sau „protejare a fraților de credință”. Documente recente și convenții ale unor organisme bisericești au folosit limbaj care încadrează războiul și „apărarea” spațiului cultural rus în termeni sacri, ceea ce schimbă natura legitimării violenței: ea nu mai e numai de natură strategică, ci capătă valențe eschatologice pentru adepți (Kilp, Pankhurst, 2025, p. 1).

Această „sfințire” a acțiunii politice are consecințe practice: legitimează acțiuni care altfel ar părea strict geopolitice (anexări, intervenții, sprijin pentru mișcări filoruse) prin apelul la protecția „comunităților rusești” și la „valorile tradiționale”.

Studiile recente arată cum discursurile de la nivelul WRPC (World Russian People's Council) și alte organisme au încorporat elemente religioase în justificările morale pentru conflict (Kilp, Pankhurst, pp. 1-8). Russkiy Mir a fost promovat printr-un mix organizatoric: fundații culturale, programe educaționale, rețele media, finanțarea bisericii în diaspora și ONG-uri „civice”. Aceste elemente funcționează ca o infrastructură de soft power. Fundații și institute finanțate sau inspirate de stat distribuie granturi, manuale, programe de limba rusă și proiecte culturale care creează legături identitare în rândul diasporilor. În paralel, canale media pro-Kremlin și ecosisteme de dezinformare amplifică mesajele atunci când este nevoie de impact politic. Astfel, Russkiy Mir capătă acoperire instituțională și logistică, nu doar retorică (Laruelle, 2015, pp. 5-9). Aceste instrumente au dublă utilizare: în perioade „normale” ele operează ca punți culturale, iar în perioade de tensiune pot fi folosite pentru a crea „susținere locală” sau pentru a genera justificări normative în comunitățile vizate. Anexarea Crimeii (2014) și, mai ales, atacul și invazia extinsă din 2022 au ilustrat pe deplin potențialul de conversie al Russkiy Mir într-un instrument justificator al agresiunii. Analizele contemporane au arătat că retorica Kremlinului și a unor actori pro-stat a folosit responsabil conceptul pentru a „naturaliza” intervențiile: populațiile rusofone ar fi – în discurs – „protejate” de către patria-mamă, iar intervenția ar fi un act de restabilire a unui spațiu civilizațional comun. Această retorică a fost preluată și amplificată de rețelele bisericești și media pro-Kremlin, oferind un cadru moral pentru acțiuni care, altminteri, ar fi fost prezentate exclusiv ca operațiuni militare (Meienberger, 2023, pp. 15, 19).

Cercetători precum Anton Shekhovtsov au înscris „Lumea Rusă” în analiza mai largă a modului în care ideologia rusească este folosită pentru a produce justificări istorice și geopolitice pentru revizionism; el arată cum narațiunile culturale pot degenera în directive politice cu efect real pe teren (Shekhovtsov, 2014). În Ucraina, discursurile privitoare la „frații ruși” ori la „protectoratul civilizațional” au fost utilizate pentru a justifica operațiuni de „protecție” a populației rusofone – de la „referendumuri” până la acțiuni militare. În statele baltice și în alte țări cu minorități vorbitoare de rusă, propaganda bazată pe ideea „Lumea Rusă” a încercat să exploateze nemulțumiri reale sau inventate, pentru a submina încrederea în guvernele locale și pentru a crea fosile de loialitate. În multe cazuri, eforturile au implicat infrastructuri de influență (media, ONG-uri, clerici amici) care au pregătit terenul pentru acțiuni mai agresive la nevoie. Studiile comparative realizate în ultimii ani documentează această practică în mai multe țări din Europa de Est și în spațiul post-sovietic (Orzechowski, 2024, pp. 21-25). Un alt efect al ideologiei

Russkiy Mir este legătura (uneori oportunistă) cu segmente ale extremei drepte din Europa. Cercetări recente arată că anumite grupuri naționaliste din vestul Europei – interesate de un discurs conservator sau de „*valori tradiționale*” – au avut contacte și schimburi cu activiști proruși, fie pentru schimburi ideologice, fie pentru a dezvolta agenda cultural-politică pro-familie, anti-LGBTI sau anti-globalizare. Această alchimie între conservatorismul „*tradiționalist*” și retorica Russkiy Mir a creat punți care pot fi exploatare de rețele de influență. Raportul ICCT din 2024 oferă o hartă a modalităților prin care idei și organizații din Rusia au construit astfel de conexiuni în cel puțin zece țări europene (Rekawek et. al, 2024, pp. 8-10).

Impactul Russkiy Mir asupra populațiilor are mai multe dimensiuni:

- Identitară: subminarea proceselor de construire a unei identități civice distincte în statele-gazdă, prin apel la identități etno-lingvistice rivale;
- Politică: fragilizarea încrederii în instituții, prin promovarea discursurilor de „*apartenență*” la o comunitate transnațională;
- Securitară: justificarea directă a acțiunilor militare sau para-militare în numele protejării „*Lumii Ruse*”.

Pe scurt, Russkiy Mir transforma fragilitățile sociale și culturale în „*puncte de intrare*” pentru politică externă agresivă, iar prin sacralizarea unor scopuri politice le conferă susținătorilor un sens moral pentru acțiuni care altminteri ar părea ilegale sau imorale (Laruelle, 2024, pp. 23-25). Răspunsul la pericolul Russkiy Mir trebuie să aibă o componentă multiplă: contramăsuri de securitate (monitorizare a rețelelor de influență și contracararea dezinformării), politici culturale (sprijinirea limbilor și culturilor locale în mod incluziv), dialog religios (separarea clară între instituțiile confesionale independente și politicile de stat) și măsuri juridice când activitatea trece în sfera ilegalității (finanțări care declanșează intervenții, sprijin pentru grupuri paramilitare, etc.). Experiențele recente arată că doar o combinație de măsuri – nu una singură – poate limita atât hard-power-ul ideologic, cât și soft-power-ul cultural (Laruelle, 2015, pp. 14-15). Russkiy Mir este, în esență, o idee cu forme multiple: culturale, religioase, geopolitice. Ceea ce îl face periculos nu este ambiguitatea sa, ci capacitatea de a fi folosit ca instrument politic – pentru a crea legitimități morale ale intervențiilor, pentru a sacraliza conflictele, și pentru a construi rețele transnaționale care pot submina suveranitatea și coeziunea statelor. În lumea post-2014 și post-2022, Russkiy Mir nu mai este doar teorie academică: a devenit practică politică, și, pentru a o înțelege și contracara, trebuie analizată simultan din perspectiva teologică, culturală, mediatică și strategică (Laruelle, 2024, pp. 5-7, 22, 31).

QAnon și sincretismele conspiraționiste

Mișcarea QAnon reprezintă una dintre cele mai bizare și, totodată, periculoase expresii ale extremismului contemporan, având o structură care amestecă conspiraționismul digital, mesianismul politic și elemente de sincretism religios. Născută în Statele Unite în 2017, ea s-a răspândit rapid dincolo de Atlantic, găsim ecouri fertile în Europa, unde s-a intersectat cu tradiții religioase locale, narațiuni conspiraționiste și populism de dreapta. Fenomenul QAnon reprezintă una dintre cele mai vizibile expresii contemporane ale sincretismului conspiraționist cu fundament religios, care a reușit să transforme fragmente disparate de narațiuni, simboluri și doctrine într-un sistem aproape teologic al interpretării realității (Rothschild, 2021, pp. 12-13). Născut în spațiul digital american, dar extins rapid pe plan transnațional, QAnon a devenit o formă de „*religie conspiraționistă*” ce combină elemente de creștinism apocaliptic, tradiții gnostice și influențe New Age, oferind adeptilor un sentiment de comunitate și misiune cosmică (Wessinger, 2021). Mișcarea QAnon își are originile în toamna anului 2017, când o persoană sau un grup anonim cunoscut sub pseudonimul „Q” a început să posteze mesaje criptice pe forumuri precum 4chan și ulterior 8kun (Rothschild, 2021, pp. 5-7). Primele mesaje atribuite lui „Q”, așa-numitele Q-drops, au apărut pe forumul 4chan în octombrie 2017, iar ulterior au migrat pe platforma 8kun, după cum arată o analiză AFP (Larson, 2021). În nucleul său, QAnon propune o narațiune maniheistă în care o persoană este descrisă drept liderul providențial al unei lupte cosmice între bine și rău, iar „*elita globală*” – asociată frecvent cu democrați, progresiști, mass-media și staruri de la Hollywood – este identificată cu un cult satanic.

Teoria a fost privită de la început ca o ficțiune grotescă, însă atracția sa s-a dovedit contagioasă. Un jurnalist citat de Financial Times remarcă, că, o figură anonimă denumită „Q” a prezentat prin mesaje criptice ideea unei conspirații globale, implicând lideri politici și alte persoane percepute drept opozanți, contribuind astfel la consolidarea narațiunilor conspiraționiste în spațiul digital (Financial Times, 2023). Asemenea narațiuni nu doar că dau un sens ordonat haosului social, ci creează și un sentiment de participare la o luptă esențială, transformând adepții într-o comunitate de „*inițiați*” ai adevărului ascuns. O componentă centrală a QAnon o reprezintă îmbinarea de elemente religioase cu imaginarul conspiraționist. De la început, mesajele lui „Q” au folosit un limbaj apocaliptic, făcând trimitere la un eveniment iminent, The Storm, care urma să purifice America și să restabilească ordinea divină. Această structură se aseamănă cu profețiile milenariste din tradiția creștină, unde credincioșii așteaptă o revelație finală și o judecată a celor răi.

După cum notează Jason Springs, fascinația pentru teoriile conspiraționiste în cadrul naționalismului creștin evanghelic în ultimii zece ani trebuie interpretată nu ca un fenomen izolat, ci ca o expresie contemporană a preocupării istorice a evanghelicilor pentru profețiile apocaliptice și pentru sfârșitul timpului, reflectând modul în care credințele religioase pot fi mobilizate în contexte politice moderne (Springs, 2021).

Aceste mesaje, cunoscute sub numele de *Q drops*, pretindeau a fi dezvăluiri provenite din interiorul administrației americane, sugerând că o cabală globală de pedofili satanici controlează lumea și că o singură persoană providențială este figura salvatoare care va înfrânge aceste forțe malefice (Barkun, 2003, p. 65). Caracterul criptic și fragmentar al mesajelor a invitat la interpretări colective, ceea ce a transformat urmărirea QAnon într-un exercițiu hermeneutic permanent (Amarasingam, Argentino, 2020, pp. 37-38). Această hermeneutică a secretului amintește de tradițiile gnostice, în care adevărul este ascuns și poate fi revelat doar celor inițiați care știu să „vadă dincolo de aparențe” (Wessinger, 2021). Procesul de interpretare a *Q drops* a creat un cadru participativ, asemănător cu o comunitate religioasă care citește și dezbate textele sacre (Amarasingam, Argentino, p. 38). Astfel, QAnon nu s-a limitat la a produce o teorie conspiraționistă, ci a generat un mecanism de coeziune socială și spirituală, în care sensul se naște prin colaborarea credincioșilor (Beyer, Herrberg, 2023, p. 2; Dinulescu, 2021, pp. 118-119). Deși nu a început ca o mișcare explicit religioasă, QAnon a absorbit rapid elemente din imaginarul creștin evanghelic american, în special cel apocaliptic (Wessinger, 2021). Narațiunea despre o luptă cosmică între bine și rău, despre un Mesia care va salva poporul și despre o judecată finală – „*The Storm*” – reproduce teme fundamentale din escatologia creștină (Rothschild, 2021, p. 5). În paralel, QAnon integrează influențe New Age, cum ar fi ideea unei „*Marii Treziri*” (The Great Awakening), asociată atât cu trezirea spirituală individuală, cât și cu revelarea colectivă a adevărului cosmic (Teitelbaum, 2020, pp. 38-51).

Această combinație a dus la ceea ce Catherine Wessinger a descris drept o „*religie conspiraționistă apocaliptică*”, în care limbajul biblic și simbolurile New Age coexistă și se întăresc reciproc (Wessinger, 2021). Astfel, QAnon reușește să atragă atât credincioși evanghelicici preocupați de semnele sfârșitului, cât și adepți ai spiritualității alternative care caută sensuri ascunse în dinamica universală (Beyer, Herrberg, 2023, p. 6). Participarea la QAnon nu implică ritualuri tradiționale, ci practici interpretative colective (Amarasingam, Argentino, p. 42). Citirea, analizarea și discutarea *Q drops* au devenit forme de „*liturghie digitală*”, în care adepții joacă rolul de preoți-interpreți (Rothschild, 2021, pp. 97, 222). În loc de biserici fizice, comunitățile QAnon se organizează pe rețelele sociale, unde fiecare grup

funcționează ca o „*parohie digitală*” ce reunește credincioșii în jurul unor lideri carismatici sau influenceri (Luban, 2021, p. 9). Aceste comunități online oferă ceea ce sociologii religiilor definesc drept „*capital social religios*”: solidaritate, recunoaștere, apartenență și sens existențial (Barkun, 2003, pp. 65, 106). Ele întăresc sentimentul că adepții fac parte dintr-o elită spirituală și morală, capabilă să vadă adevărul ascuns pe care restul lumii îl ignoră (Wessinger, 2021).

Unul dintre cele mai distinctive aspecte ale QAnon este centralitatea atribuită unui lider mesianic (Rothschild, 2021, p. 69). În viziunea adepților, liderul respectiv nu este doar un politician, ci figura mesianică aleasă de Dumnezeu pentru a lupta împotriva cabalei demonice (Barkun, 2003, p. 10). Această personificare a mesianismului apocaliptic reinterpretează liderul politic ca salvator cosmic, ceea ce explică fidelitatea aproape religioasă a adepților (Wessinger, 2021). „*The Storm*”, evenimentul așteptat de comunitate, este descris ca o judecată finală, în care toți dușmanii vor fi arestați și pedepsiți, iar ordinea lumii va fi restaurată (Amarasingam, Argentino, pp. 37, 41). Această viziune are puternice rezonanțe biblice, evocând atât Apocalipsa după Ioan, cât și tradițiile milenariste protestante (Beyer, Herrberg, 2023, pp. 9, 13). Deși a apărut în Statele Unite, QAnon s-a extins rapid în Europa și alte regiuni. În Germania, mișcarea a fost adoptată de segmentele Reichsbürger și de grupările anti-vaccin, devenind un catalizator al protestelor în timpul pandemiei de COVID-19. În Franța și Italia, teoriile QAnon s-au combinat cu discursurile anti-globalizare și cu suspiciunea față de instituțiile europene (European Commission, 2021, pp. 13, 15). În Europa de Est, inclusiv România, QAnon a găsit un teren fertil prin intersectarea cu discursuri religioase tradiționale despre lupta dintre bine și rău. Astfel, ideile conspiraționiste au fost integrate în narațiuni ortodoxe și în retorica anti-occidentală, ceea ce a amplificat polarizarea și neîncrederea în instituțiile democratice (Gherghina, Mișcoiu, 2022, pp. 226-227). Potrivit unui raport al FBI, QAnon a fost identificat ca o sursă de potențială amenințare teroristă internă, din cauza predispoziției unor adepți la acte violente (FBI, 2021, p. 1). Evenimentele din 6 ianuarie 2021, când susținători QAnon au participat la atacul asupra Capitoliului, au demonstrat că structura apocaliptică a mișcării poate mobiliza la violență reală (Rothschild, 2021, pp. xi-xiii, 27, 46, 72, 89).

Structura mitologică a narațiunii – în care adversarii sunt demonizați ca pedofili satanici – justifică moral orice act împotriva lor, transformând violența într-o formă de „*mântuire prin purificare*” (Wessinger, 2021). În acest sens, QAnon se înscrie în tradiția sectelor apocaliptice care au generat violență în numele binelui suprem (Barkun, 2003, pp. 2-3, 150).

Perspective 2025-2030. Privind înainte, QAnon demonstrează o capacitate remarcabilă de adaptare religioasă și culturală (Beyer, Herrberg, 2023, pp. 6-8). Eșecurile predicțiilor nu au slăbit mișcarea, ci au fost reinterpretate ca teste ale credinței, ceea ce întărește reziliența grupului. Digitalizarea și polarizarea politică vor continua să ofere un mediu fertil pentru propagarea mesajelor QAnon (Rothschild, 2021, pp. 189, 174). Este probabil ca, până în 2030, QAnon să devină tot mai „localizat”, integrând figuri și simboluri specifice contextelor naționale, dar păstrând structura sa fundamentală de religie conspiraționistă apocaliptică. Această flexibilitate îl face una dintre cele mai persistente și periculoase forme de extremism conspiraționist contemporan (Wessinger, 2021). QAnon a evoluat dintr-o colecție de mesaje anonime într-o mișcare religioasă digitală complexă, care combină mituri biblice, idei New Age și conspiraționism politic într-un cadru narativ coerent (Rothschild, pp. 183-198). Funcționând ca o religie apocaliptică, QAnon oferă sens, comunitate și misiune cosmică într-o lume percepută ca haotică (Amarasingam, Argentino, pp. 38-39). Această combinație de factori face ca QAnon să fie nu doar o curiozitate culturală, ci o amenințare reală la adresa democrațiilor occidentale (FBI, 2021, pp. 1-2).

Christian Identity și mișcarea Tradwives

Christian Identity

Mișcarea cunoscută sub numele de Christian Identity își are originile în reinterpretarea teologică a curentului British Israelism, o ideologie apărută în Marea Britanie la sfârșitul secolului al XIX-lea, care susținea că anglo-saxonii descind din triburile pierdute ale lui Israel (Barkun, 1994, pp. 3-9). În Statele Unite, această doctrină a fost radicalizată, transformându-se într-o teologie rasistă ce afirma că albi europeni sunt „adevăratul popor ales” al lui Dumnezeu, în timp ce evreii erau considerați descendenți ai Satanei (Juergensmeyer, 2017, p. 37). Michael Barkun a descris Christian Identity drept „o religie” a urii ce conferă violenței o justificare teologică și cosmologică (Barkun, 1994, pp. 84, 94, 103, 171, 242). Această hermeneutică a Bibliei a devenit fundamentul pentru o cosmologie dualistă în care lupta finală dintre Dumnezeu și Satan urma să fie purtată de credincioșii albi împotriva unui sistem global perceput ca fiind controlat de evrei și aliații lor (ADL, 2017). Ideea de „război sfânt” a fost centrală, fiind preluată în mod constant de lideri precum Wesley Swift, un predicator californian din anii 1940-1950, considerat arhitectul ideologic al mișcării (Barkun, 1994, p. 49). În teologia Christian Identity, Biblia este reinterpretată pentru a justifica atât antisemitismul, cât și supremația albă (Juergensmeyer, 2017, pp. 31-37). Cartea Genezei este citită într-o manieră alegorică pentru a susține că evreii ar fi descendenții direcți ai lui Cain, „sămânța

diavolului”, iar populațiile de culoare ar fi privite ca ființe pre-adamice, lipsite de suflet (ADL, 2017). Această reinterpretare permite crearea unei „*metafizici rasiale*”, unde diferențele biologice sunt sacralizate și devin criterii teologice (Barkun, p. 116). Astfel, ideologia nu se limitează la o simplă formă de rasism social, ci devine un cadru religios care legitimează excluderea și violența ca imperative divine (Juergensmeyer, 2017, pp. 55, 184). Prin această logică, orice act de violență împotriva „*inamicului rasial*” sau a „*guvernului controlat de evrei*” este perceput ca o ofrandă sacră în cadrul unei lupte apocaliptice (ADL, 2017).

Din anii 1970, Christian Identity a devenit liantul spiritual pentru organizații paramilitare și teroriste precum Aryan Nations, The Covenant, the Sword, and the Arm of the Lord (CSA) și The Order (Barkun, p. x). Prin intermediul acestora, ideologia a fost tradusă în practică violentă. În special, Aryan Nations a funcționat ca un „*stat-biserică*” informal, unde taberele de instruire paramilitară erauacompaniate de predici bazate pe Identity (ADL, 2017). În literatura mișcării, liderii sunt prezentați drept profeți ai unei bătălii finale împotriva guvernului federal, etichetat ca „*ZOG*” (Zionist Occupation Government) (Wessinger, 2021). Această formulă a devenit una dintre cele mai cunoscute expresii ale propagandei extremiste, fiind utilizată până astăzi în cercurile de extremă dreaptă (AJC, 2025; SPLC, 2024). Istoria Christian Identity este marcată de numeroase acte de violență. Gruparea The Order a derulat în anii 1980 o serie de jafuri și asasinate, inclusiv uciderea gazetarului evreu Alan Berg în 1984, justificată drept „*pedeapsă divină*” (Barkun, 1994, p. 228). Covenant, the Sword, and the Arm of the Lord a acumulat arme și explozibili, pregătindu-se pentru o insurgență împotriva Statelor Unite, până la dizolvarea forțată în 1985 (ADL, 2017). Deși Timothy McVeigh, autorul atentatului de la Oklahoma City (1995), nu a fost membru oficial al Identity, cercetătorii au arătat că el a fost expus la literatura și rețeaua grupării prin conexiunile sale cu mișcarea Patriot (Juergensmeyer, 2017, pp. 25, 184). Astfel, influența Identity asupra violenței domestice extremiste este indirectă, dar consistentă. Juergensmeyer a descris aceste acte ca „*performanțe sacre*”, unde violența devine o liturghie prin care credincioșii participă la bătălia cosmică dintre bine și rău (Juergensmeyer, 2017, pp. 202, 210-211). În acest sens, terorismul nu mai este perceput ca crimă, ci ca o formă de devoțiune religioasă.

Deși Christian Identity este o mișcare originară din Statele Unite, elementele sale au fost importate în Europa prin intermediul rețelelor neonaziste. Raportul Global Project Against Hate and Extremism menționează că fragmente din teologia Identity pot fi identificate în grupuri din țări europene, unde sunt combinate cu elemente locale de extremism (GPAHE, 2025b). În Marea Britanie, o parte a mișcării British Israelism s-a radicalizat, preluând accente antisemite inspirate de Identity

american (Wessinger, 2021). În Europa, organizațiile de extremă dreaptă au integrat elemente din Identity în discursurile lor despre „puritatea rasei” (GPAHE, 2025-a). În Europa de Est, deși influența directă este mai redusă, ideile de tip Identity circulă în spațiul online, mai ales în rețele conspiraționiste și forumuri care combină ortodoxismul radical cu antisemitismul (SPLC, 2024). Această difuzare transnațională demonstrează că, în era digitală, teologiile radicale nu mai rămân captive contextului național, ci se globalizează rapid. Perspectivă contemporană și riscuri până în 2030. Astăzi, Christian Identity nu mai are structuri centralizate puternice, însă continuă să supraviețuiască prin rețele mici și prin circulația textelor și predicilor online (ADL, 2017). Barkun a avertizat încă din anul 1994 că ideologia Identity rămâne un motor teologic pentru violența suprematistă albă în America rurală (Barkun, pp. 213-218). Într-un climat politic polarizat, cu o încredere scăzută în instituțiile statului și cu proliferarea teoriilor conspiraționiste, Identity poate oferi un cadru religios care să radicalizeze indivizi izolați sau celule mici (Juergensmeyer, 2017, pp. 279-280). Până în 2030, riscul nu constă neapărat în formarea unor organizații mari, ci în acțiunile violente ale „*lupilor singuratici*” inspirați de această teologie.

Mișcarea Tradwives

Mișcarea cunoscută sub denumirea de Tradwives își are originile în mediul online, în special pe rețele sociale precum YouTube, Instagram și TikTok, unde femeile promovează un stil de viață centrat pe rolurile tradiționale de soție și mamă (BBC, 2024). Termenul „*Tradwife*” este o abreviere a expresiei „*traditional wife*”, care desemnează femeia devotată familiei, gospodăriei și supunerii față de soț, inspirată dintr-o interpretare conservatoare a valorilor creștine și a idealurilor anilor de după cel de-Al Doilea Război Mondial (The Guardian, 2020). Această subcultură a prins contur în jurul anilor 2015-2017, odată cu ascensiunea alt-right în Statele Unite și cu o recrudescență a discursurilor anti-feministe în mediul digital (Rascoe, 2024). În timpul pandemiei de COVID-19, mișcarea a căpătat vizibilitate sporită, deoarece mesajele despre reîntoarcerea la familie și siguranța casei au rezonat cu anxietățile sociale și culturale (BBC, 2024). La suprafață, Tradwives se prezintă ca o alegere personală, o „*reîntoarcere la feminitatea autentică*” și o respingere a presiunilor moderne legate de carieră și emancipare (Rascoe, 2024). Totuși, în spatele acestui discurs, se află o ideologie care combină fundamentalismul creștin cu conservatorismul politic, prezentând supunerea femeii ca virtute biblică și ordinea patriarhală ca fundament natural al societății (Illouz, 2019, pp. 32-35). BBC remarcă faptul că discursul promovat de influencerițele tradwife construiește o reprezentare idealizată a feminității tradiționale, centrată pe domesticitate, activități casnice și supunerea față de soț, prezentate paradoxal ca o formă de emancipare și alternativă

la valorile feminismului modern (BBC, 2024). Această strategie retorică transformă supunerea într-o formă paradoxală de „*empowerment*”, sugerând că adevărata libertate constă în renunțarea la egalitatea de gen (The Guardian, 2020).

În multe cazuri, Tradwives își revendică legitimitatea din pasaje biblice care prescriu supunerea soției față de soț, precum Efeseni 5, 22-23 („*Femeile să se supună bărbaților lor ca Domnului, pentru că bărbatul este cap femeii, precum și Hristos este cap Bisericii, trupul Său, al cărui mântuitor și este*”), transformând astfel rolurile de gen în imperative religioase (Ford, 2025). Acest cadru sacralizat face ca discursul să pară mai greu de contestat, întrucât este asociat cu voința divină. Un element distinctiv al mișcării este estetica online. Influencerițele Tradwives folosesc imagini vintage, rochii retro, rețete de prăjituri și decoruri casnice idealizate, construind o narațiune vizuală despre „epoca de aur” a familiei (The Guardian, 2020). Această performativitate („*fariseism*”) online este menită să creeze un contrast puternic cu cultura feministă contemporană și să sugereze o alternativă atrăgătoare. Studiile de caz prezentate în mass-media evidențiază familii care promovează un model de viață domestică tradițională, în care femeia își asumă rolul de soție și mamă, renunțând la o carieră profesională în favoarea îngrijirii gospodăriei și a copiilor, în timp ce bărbatul este perceput drept principal furnizor financiar și autoritate în luarea deciziilor (The Independent, 2025). În acest fel, mișcarea funcționează ca un instrument de socializare culturală, atrăgând tinerii prin imagini estetice și printr-un discurs aparent pozitiv. Deși Tradwives nu se declară în mod explicit extremistă, multiple studii au arătat că această subcultură se intersectează cu alt-right și cu mișcări de extremă dreaptă (Lewis, 2018, p. 28). Rețelele sociale, în special TikTok, au contribuit semnificativ la popularizarea fenomenului tradwife, prin intermediul unor influenceri care promovează estetica domesticității, feminitatea accentuată și supunerea față de soț, atrăgând milioane de urmăritori și transformând acest model într-un trend cultural cu impact transnațional (The Independent, 2025). Această convergență face ca Tradwives să funcționeze ca un „*soft entry point*” către ideologii radicale. Chiar și atunci când nu se revendică direct de la o confesiune religioasă, mișcarea Tradwives este impregnată de un ethos creștin conservator (Illouz, 2019, pp. 6, 32, 42-47, 240). Conceptul de supunere este adesea justificat prin „*ordine divină*”, iar maternitatea este prezentată ca vocație sacră. Astfel, religia devine cadrul invizibil care susține întreaga ideologie.

Fundamentarea acestui stil de viață se sprijină frecvent pe interpretări ale textelor creștine, care subliniază diferențele complementare dintre sexe. În acest cadru, sacrificiul feminin și devotamentul față de familie sunt prezentate ca virtuți morale și ca parte a unei vocații spirituale (The Independent, 2025). În discursurile

tradwife, bărbatul este investit cu rolul de protector și lider familial, în timp ce femeia își asumă poziția de „ajutor” și administrator al vieții casnice, prezentând această repartizare a rolurilor nu ca pe o formă de constrângere, ci ca pe o alegere liberă și autentică, percepută ca mijloc de împlinire personală (Ib.). Sociologul Eva Illouz argumentează că *„reîntoarcerea la tradiție devine deseori un paravan pentru anxietăți culturale și pentru rezistența față de egalitatea de gen”* (Illouz, 2019, pp. 73, 147, 224). Prin urmare, Tradwives nu este doar un fenomen de lifestyle, ci o formă de contra-revoluție culturală cu fundament religios. Fenomenul tradwife este privit deopotrivă ca expresie a libertății de alegere și ca risc de reactivare a unor modele patriarhale restrictive. Dezbaterea publică relevă tensiunea dintre valorizarea tradiționalismului domestic și percepția asupra acestuia ca potențial regres social și politic (The Independent). Popularitatea recentă a tradwives este corelată cu ascensiunea unor curente conservatoare și cu reacția la feminismul contemporan. Astfel, fenomenul se înscrie într-o tendință mai amplă de revalorizare a rolurilor de gen tradiționale, care capătă vizibilitate în spațiul digital și alimentează polarizarea culturală și ideologică (The Independent). În Europa de Est, fenomenul este mai puțin vizibil ca sub cultură organizată, dar ideile circulă în comunități conservatoare ortodoxe și catolice. Discursurile despre *„mama tradițională”* și *„soția supusă”* sunt promovate de influenceri religioși și politicieni conservatori, adesea în opoziție față de feminism (Illouz, 2019, pp. 6, 23). La prima vedere, Tradwives pare o mișcare benignă, centrată pe alegeri personale și pe estetică retro. Totuși, riscul major constă în normalizarea unor valori autoritare și în pregătirea terenului pentru acceptarea ideologiilor extremiste (Lewis, 2019, pp. 28-29). Până în 2030, se așteaptă ca Tradwives să devină mai mainstream, deoarece oferă un mesaj ușor de digerat și o estetică atrăgătoare, care poate camufla conexiunile cu extrema dreaptă (Lewis, 2019, pp. 8, 33; BBC, 2020). Într-un context european în care guvernele iliberale promovează politici pronataliste și conservatoare, Tradwives poate deveni un vehicul cultural pentru aceste agende politice (The Guardian, 2020).

CONCLUZII

Analiza de față arată că extremismul de dreapta cu fundament religios în Europa și America de Nord nu mai poate fi interpretat ca o simplă derivă ideologică, ci ca o ecologie complexă de mișcări transnaționale, care utilizează religia atât ca sursă de legitimitate, cât și ca mecanism de mobilizare emoțională și culturală. Spre deosebire de formele istorice de extremism, fenomenele actuale – de la neopăgânismul rasial al Mișcării de Rezistență Nordică la conspiraționismul

apocaliptic al QAnon sau pseudo-juridicismul religios al Cetățenilor Suverani – se hrănesc din fragilități sociale și crize globale (economice, pandemice, geopolitice) și își găsesc forța în capacitatea de a combina dimensiuni politice, spirituale și digitale. Un element central este rolul transnațional al religiei: credințele și simbolurile sacralizate nu mai rămân ancorate într-un context național, ci circulă rapid online, fiind adaptate și resemnificate local. Această dinamică transformă radicalismul de dreapta religios într-o amenințare care nu mai poate fi abordată strict prin grile de securitate națională, ci printr-o cooperare internațională și interdisciplinară. Mai mult, convergența între fundamentalism religios și discursuri culturale conservatoare (precum fenomenul Tradwives) arată că pericolul nu provine doar din grupările violente, ci și din subculturi aparent „soft”, care pot funcționa ca porți de intrare în radicalizare. Estetizarea online a rolurilor tradiționale de gen sau sacralizarea ideilor de suveranitate absolută oferă un teren fertil pentru normalizarea treptată a extremismului.

Pe termen mediu (2025-2030), se conturează trei tendințe majore:

- Persistența și adaptabilitatea acestor mișcări în mediul digital, indiferent de contramăsurile legale.
- Fragmentarea structurală, cu accent pe celule mici și pe radicalizarea individuală, dar în paralel cu menținerea unei culturi comune la nivel global.
- Intersecția cu geopolitica – în special prin ideologia „Lumii Ruse”, care sacralizează un proiect imperial și exportă mesaje religioase radicale în comunități diasporale.

În concluzie, extremismul de dreapta cu fundament religios nu trebuie privit doar ca o sumă de organizații, ci ca o dinamică culturală și religioasă transnațională, capabilă să erodeze instituțiile democratice printr-o combinație de violență simbolică, discurs apocaliptic și mobilizare digitală. Provocarea pentru state și societăți va fi să răspundă nu doar prin instrumente coercitive, ci prin strategii de reziliență democratică și dialog cultural, care să ofere alternative de sens și comunitate în fața atractivității narativelor extremiste.

BIBLIOGRAFIE:

1. ADL (2017). *Christian Identity*, <https://www.adl.org/resources/backgrounders/christian-identity>, accesat la 20 septembrie 2025.
2. Agache, V.M. (2025). *Riscul Politic – Arma invizibilă a Imperiului Economic. Cum este subminată suveranitatea națiunilor prin rețele globale de putere financiară, interese corporatiste și instrumente de destabilizare politică*, <https://theodosie.ro/2025/05/29/riscul-politic-arma-invizibila-a-imperiului-economic>, accesat la 6 septembrie 2025.

3. AJC (American Jewish Committee) (2025). *Zionist Occupied Government (ZOG)*, <https://www.ajc.org/translatehate/Zionist-Occupied-Government>, accesat la 20 septembrie 2025.
4. Amarasingam, A., Argentino, M.A. (2020). *The QAnon Conspiracy Theory: A Security Threat in the Making?*, CTC Sentinel, vol. 13, nr. 7.
5. Argentino, M. (2025). *QAnon – From Conspiracy Theory to New Religious Movement*. 1st Edition. London: Routledge.
6. Askanius, T. (2021). *On Frogs, Monkeys, and Execution Memes: Exploring the Humor-Hate Nexus at the Intersection of Neo-Nazi and Alt-Right Movements in Sweden, Television & New Media*, vol. 22, nr. 2.
7. Barkun, M. (1994). *Religion and the Racist Right: The Origins of the Christian Identity Movement*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
8. Barkun, M. (2003). *A Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America*. Berkeley: University of California Press.
9. BBC (2024). *Trad Wives: The influencers selling 1950s house-wife life*. <https://www.bbc.co.uk/programmes/p0jcx2x5>, accesat la 15 septembrie 2025.
10. Bellah, R. (1967). *Civil Religion in America*, Daedalus, vol. 96, nr. 1.
11. Beyer, H., Herrberg, N. (2023). *The revelations of Q: Dissemination and resonance of the QAnon conspiracy theory among US Evangelical Christians and the role of the Covid-19 crisis*, *Zeitschrift für Religion, Gesellschaft und Politik*, vol. 7, nr. 1.
12. Bjørge, T., Ravndal, J.A. (2020). *Why the Nordic Resistance Movement Restrains Its Use of Violence*, *Perspectives on Terrorism*, vol. 14, nr. 6, <https://pt.icct.nl/article/why-nordic-resistance-movement-restrains-its-use-violence>, accesat la 6 septembrie 2025.
13. Bundesamt für Verfassungsschutz (BfV) (2022). *Verfassungsschutzbericht 2021*. Berlin: BfV, https://www.verfassungsschutz.de/SharedDocs/publikationen/DE/verfassungsschutzberichte/2022-06-07-verfassungsschutzbericht-2021.pdf?__blob=publicationFile&v=8, accesat la 6 septembrie 2025.
14. Chermak, S., Freilich, J.D., Simone, J. (2010). *Surveying American State Police Agencies about Lone Wolves, Far-Right Criminality, and Far-Right and Islamic Jihadist Criminal Collaboration*, *Studies in Conflict & Terrorism*, vol. 33, nr. 11.
15. Conway, M., Scrivens, R., Macnair, L. (2019). *Right-Wing Extremists' Persistent Online Presence: History and Contemporary Trends*, *International Centre for Counter-Terrorism*, <https://icct.nl/sites/default/files/import/publication/Right-Wing-Extremists-Persistent-Online-Presence.pdf>, accesat la 5 septembrie 2025.
16. Counter Extremism Project (2023). *Reichsbürger Movement*, <https://www.counterextremism.com/threat/reichsburger-movement/report>, accesat la 6 septembrie 2025.
17. Dinulescu, I. (2021). *The Interference of the Far-right Ideology QAnon with Christianity, Strategic Impact*, vol. 78, nr. 1.
18. Dinulescu, I. (2022). *Motivation of QAnon Conspiracy Theories Appropriation by Christians and the Expansion of the Phenomenon in 2022, Strategic Impact*, vol. 83, nr. 2.

19. Dinulescu, I. (2023-a). *The Risks to Germany's Peace and Security Generated by The Reichsbürger Movement or "Citizens Of The Reich" Based on Political and Religious Convictions*, în *Romanian Military Thinking*, decembrie 2023.
20. Dinulescu, I. (2023-b). *The Risks to Society Generated by "Sovereign Citizens" Based on the Attitude Influenced by Religious Beliefs*, *Studia Securitatis*, nr. 2, decembrie 2023.
21. Dinulescu, I. (2024-a). *Between the Sacred and the Violent: The Russian Imperial Movement and the New Paradigm of Terrorism*, *Studia Securitatis*, nr. 2, decembrie 2024.
22. Dinulescu, I. (2024-b). *The Nordic Resistance Movement as a Threat to European and International Security*, în *Romanian Military Thinking*, decembrie 2024.
23. Eatwell, R., Goodwin, M. (2018). *National Populism: The Revolt against Liberal Democracy*. London: Penguin Books.
24. European Commission (2021). *Conspiracy theories and right-wing extremism – Insights and recommendations for P/CVE*. Francesco Farinelli, RAN Expert Pool Member. Luxembourg: Publications Office of the European Union, https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2021-04/ran_conspiracy_theories_and_right-wing_2021_en.pdf, accesat la 9 septembrie 2025.
25. Europol (2024). *EU Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT)*. The Hague, <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/TE-SAT%202024.pdf>, accesat la 6 septembrie 2025.
26. FBI (2021). *Adherence to QAnon Conspiracy Theory by Some Domestic Violent Extremists*, Washington, DC. <https://s3.documentcloud.org/documents/20889411/adherence-to-qanon-conspiracy-theory-by-some-domestic-violent-extremists4.pdf>, accesat la 9 septembrie 2025.
27. FBI (2011). *Sovereign Citizens: A Growing Domestic Threat to Law Enforcement*. U.S. Department of Justice. <https://leb.fbi.gov/articles/featured-articles/sovereign-citizens-a-growing-domestic-threat-to-law-enforcement>, accesat la 06.09.2025.
28. Financial Times (2023). *A mind-infecting virus: the dark dreams of QAnon*, <https://www.ft.com/content/de905d13-23d4-4f13-a12d-c66cade6c5aa?>, accesat la 7 septembrie 2025.
29. Finnish Supreme Court (2020). *Case KKO:2020:74 – Prohibition of the Nordic Resistance Movement*, Helsinki, <https://korkeinoikeus.fi/en/index/ennakkopaatokset/shorts-ummariesofselectedprecedentsinenglish/2020/kko.html>, accesat la 6 septembrie 2025, apud Equinet European network of equality bodies (2020), *Finnish Supreme Court bans Nordic neo-Nazi organization*, https://equineteurope.org/finnish-supreme-court-bans-nordic-neo-nazi-organization/?utm_source=chatgpt.com, accesat la 6 septembrie 2025.
30. Ford, E. (2025). *How the tradwife social media trend is anti-gospel*, <https://www.erinwrites.ca/writing/2024/3/27/how-the-tradwife-lifestyle-is-anti-gospel>, accesat la 15 septembrie 2025.
31. Gardell, M. (2003). *Gods of the Blood: The Pagan Revival and White Separatism*. Durham: Duke University Press.
32. Gentile, E. (2006). *Politics as Religion*. Princeton: Princeton University Press.
33. Gherghina, S., Mișcoiu, S. (2022). *Faith in a New Party: The Involvement of the Romanian Orthodox Church in the 2020 Election Campaign, Politics, Religion & Ideology*, vol. 23, nr. 2.

34. GPAHE (2025-a). *Ethnic Cleansing Conference in Europe Draws American Speakers, Advocates for a White Europe*, <https://globalextrémism.org/post/ethnic-cleansing-conference/>, accesat la 18 septembrie 2025.
35. GPAHE (2025-b). *Europe's White Nationalist Identitarian Movement Ramping Up Fundraising Efforts*, <https://globalextrémism.org/post/identitarian-movement-ramping-up-fundraising-efforts/>, accesat la 18 septembrie 2025.
36. Griffin, R. (2000). *The Nature of Fascism*. New York & London: Routledge.
37. Illouz, E. (2019). *The End of Love: A Sociology of Negative Relations*. Oxford University Press.
38. Jurgensmeyer, M. (2017). *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*. Fourth Edition. Berkeley: University of California Press.
39. Kilp, A. Pankhurst, J.G. (2025). *The Mandate of the World Russian People's Council and the Russian Political Imagination: Scripture, Politics and War*. *Religions*, 2025, vol. 16, nr. 4 (466).
40. Larson, N. (2021). *Swiss sleuths use text analysis to track down the identity of 'Q' behind QAnon*. *Times of Israel*, https://www.timesofisrael.com/swiss-sleuths-use-text-analysis-to-track-down-the-identity-of-q-behind-qanon/?utm_source=chatgpt.com, accesat la 7 septembrie 2025.
41. Laruelle, M. (2015). *The "Russian World" – Russia's Soft Power and Geopolitical Imagination*. CGI – Center of Global Interests, mai 2015, https://www.researchgate.net/profile/Marlene-Laruelle/publication/344222398_The_'Russian_World'_Russia's_Soft_Power_and_Geopolitical_Imagination_Center_for_Global_Interests_Papers_May/links/5f5d7a0aa6fdcc11640ed901/The-Russian-World-Russias-Soft-Power-and-Geopolitical-Imagination-Center-for-Global-Interests-Papers-May.pdf?, accesat la 7 septembrie 2025.
42. Laruelle, M. (2024). *Russia's Ideological Construction in the Context of the War in Ukraine*. IFRI (Institut français des relations internationales) report, https://www.ifri.org/sites/default/files/migrated_files/documents/atoms/files/ifri_laruelle_russia_ideology_2024.pdf, accesat la 7 septembrie 2025.
43. Le Sueur, A. (2011). *Crazy constitutionalism*. UK Constitutional Law Association, <https://ukconstitutionallaw.org/2011/07/22/andrew-le-sueur-crazy-constitutionalism>, accesat la 6 septembrie 2025.
44. Lewis, R. (2019). *Alternative Influence: Broadcasting the Reactionary Right on YouTube*. *Data & Society*, <https://datasociety.net/library/alternative-influence/>, accesat la 15 septembrie 2025.
45. Löw, H. (2015). *Nazismen i Sverige 2000-2014*. Stockholm: Ordfront.
46. Luban, D. (2021). *Hannah Arendt Meets QAnon: Conspiracy, Ideology, and the Collapse of Common Sense*, *Georgetown University Law Center*, <https://scholarship.law.georgetown.edu/facpub/2384>, accesat la 8 septembrie 2025.
47. Meienberger, A. (2023). *The concept of the "Russkiy Mir": History of the Concept and Ukraine*. *Euxeinos*, vol. 13, nr. 35/2023.
48. Miller-Idriss, C. (2020). *Hate in the Homeland: The New Global Far Right*. Princeton: Princeton University Press.
49. Mudde, C. (2019). *The Far Right Today*. Cambridge: Polity Press.

50. Orzechowski, M. (2024). *Russkiy Mir (Russian World): An Exemplification of All-Russian Nationalism. The Strategy of Neo-Imperial Expansionism of the Russian Federation in Regional and Global Dimensions*, Polish Political Science Yearbook, vol. 53, nr. 3.
51. Rascoe, A. (2024). *Trad wives' are trending. What does that say about feminism today?*, NPR, <https://www.npr.org/2024/01/28/1227453741/trad-wives-are-trending-what-does-that-say-about-feminism-today>, accesat la 15 septembrie 2025.
52. Ravndal, J.A. (2016). *Right-Wing Terrorism and Violence in Western Europe: Introducing the RTV Dataset*, Perspectives on Terrorism, vol. 10, nr. 3, <https://pt.icct.nl/article/right-wing-terrorism-and-violence-western-europe-introducing-rtv-dataset?#>, accesat la 6 septembrie 2025.
53. Rekawek, K. Renard, K. Molas, B. ed(s) (2024). *Russia and the Far-Right Insights from Ten European Countries*. International Centre for Counter-Terrorism, https://icct.nl/sites/default/files/2024-04/Russia%20and%20the%20Far-Right%20Insights%20from%20Ten%20European%20Countries%20-%20A4%20e-book_0.pdf?, accesat la 8 septembrie 2025.
54. Rothschild, M. (2021). *The Storm Is Upon Us: How QAnon Became a Movement, Cult, and Conspiracy Theory of Everything*. Brooklin&London: Melville House.
55. Sarteschi, C.M. (2020). *Sovereign Citizens: A Psychological and Criminological Analysis*. Cham: Springer.
56. Shekhovtsov, A. (2014). *The "Russian World" will destroy Russia*, <https://anton-shekhovtsov.blogspot.com/2014/08/the-russian-world-will-destroy-russia.html?>, accesat la 7 septembrie 2025.
57. SPLC (2024). *Christian Identity*, <https://www.splcenter.org/fighting-hate/extremist-files/ideology/christian-identity>, accesat la 20 septembrie 2025.
58. Springs, J. (2021). QAnon, Conspiracy, and White Evangelical Apocalypse, *Contending Modernities*, <https://contendingmodernities.nd.edu/theorizing-modernities/qanon-evangelical-apocalypse/>, accesat la 7 septembrie 2025.
59. Suslov, M. (2024). *Putinism – Post-Soviet Russian Regime Ideology*. London: Routledge.
60. Teitelbaum, B. (2020). *War for Eternity: Inside Bannon's Far-Right Circle of Global Power Brokers*. Dey Street Books.
61. The Guardian (2020). *Tradwives': the new trend for submissive women has a dark heart and history*, <https://www.theguardian.com/fashion/2020/jan/27/tradwives-new-trend-submissive-women-dark-heart-history>, accesat la 15 septembrie 2025.
62. The Independent (2025). *Inside the controversial world of the trad-husbands behind the tradwives*, <https://www.the-independent.com/life-style/tradwife-tiktok-trend-lucky-blue-smith-nara-aziza-smith-b2669137.html>, accesat la 18 septembrie 2025.
63. Wessinger, C. (2021). *Cult' Is an Inaccurate, Unhelpful and Dangerous Label for Followers of Trump, QAnon, and 1/6, Religion Dispatches*, <https://religiondispatches.org/cult-is-an-inaccurate-unhelpful-and-dangerous-label-for-followers-of-trump-qanon-and-1-6>, accesat la 10 septembrie 2025.
64. YLE. (2018). *Neo-Nazi aggravated assault convict requests Supreme Court appeal hearing*, <https://yle.fi/a/3-10137432>, accesat la 6 septembrie 2025.